

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีที่มาจากความต้องการของชุมชนที่จะพลิกฟื้นความรู้ พัฒนาความรู้และสามารถจัดการความรู้ท้องถิ่น สร้างกระบวนการเรียนรู้-ถ่ายทอดจากผู้รู้สู่คนรุ่นใหม่ โดยมองเรื่อง “ภูมิปัญญาสมุนไพร” จึงนำมาซึ่งงานวิจัยดังนี้

- 1) ข้อมูลด้านบริบทชุมชน
- 2) ข้อมูลด้านการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา ความจำเป็นในการใช้สมุนไพรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เชื่อมโยงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมแบ่งได้ 3 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1) ยุคตั้งรกรากถิ่นฐานชุมชนปกากะญอ มีความสัมพันธ์เครือญาติที่เข้มข้น ชุมชนต้องมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม มีการพึ่งพาธรรมชาติสูง การใช้สมุนไพรจนเกิดการสะสม ระบบคุณค่าของการพึ่งตนเอง ระยะที่ 2) ยุคฝิ่น เป็นยุคที่ชุมชนเริ่มได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจเงินตรา การพัฒนาที่ไม่สอดคล้องซึ่งไม่สามารถกลืนกลายวัฒนธรรมเกื้อกูลธรรมชาติและระบบเครือญาติ ยุคที่ 3) การแทนที่ของศึกษาแผนใหม่ผ่านทางรัฐส่วนกลาง โดยผ่านโรงเรียนและอนามัยส่งผลกระทบต่อชุมชน และ “ระบบความรู้” สมุนไพรชัดเจนในปัจจุบัน 3 ประเด็น ได้แก่ 1.) ความรู้ที่เกิดการสะสมไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและกระจัดกระจายในกลุ่มผู้รู้ 2.) การใช้ประโยชน์ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์จึงเกิดความมั่นใจในการใช้ แนะนำผู้อื่น 3.) การจัดการความรู้ การถ่ายทอดของผู้รู้ ไม่ได้ถูกขยายสู่กลุ่มต่างๆ ในชุมชน ในยุคปัจจุบันที่ชุมชนเปลี่ยนแปลงโฉมหน้า ภูมิปัญญาชุมชนถูกล้อมกรอบดังกล่าว ระบบความรู้สมุนไพรจำกัดในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ และยาแผนปัจจุบันซึ่งเป็นทางเลือกใหม่ที่สะดวกสบาย การอธิบายและการรักษาโรคด้วยแพทย์แผนใหม่ ที่อธิบายเป็นเหตุ-ผลแบบวิทยาศาสตร์ ระบบคตินิยมที่ตามองพิสูจน์ได้ เป็นที่ยอมรับและสร้างมั่นใจของคนทั่วไป อีกทั้งกลุ่มเด็กและเยาวชนที่รับการส่งผ่านความรู้ก็ย้ายถิ่นออกนอกชุมชนเพิ่มขึ้นทุกปี

- 3) ข้อมูลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน ชุมชนเรียบง่ายที่กำลังปรับตัวต่อสถานการณ์ภายในและนอกชุมชน ควบคุมได้ยาก พึ่งตนเองน้อยลง และการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจเงินตรา แต่กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ก็ยังเป็นผู้ทำให้เกิดการจัดการร่วมกันในหลายด้านทั้งทางทรัพยากรและวัฒนธรรมคนเฒ่าและถ่ายทอดความรู้โดยตรงผ่านกลไกครอบครัว เครือญาติและพิธีกรรมชุมชนต่อกันอีกชั้นหนึ่ง การเพาะปลูก ขยายพันธุ์พืชสมุนไพรใกล้บ้านเพื่อสะดวกในการใช้ประโยชน์และจำหน่ายสร้างรายได้ ซึ่งยังเหลือมั่งคั่ง ต่างคนต่างทำ ทั้งนี้ กลุ่มต่างๆ ในชุมชนต้องการฟื้นฟูภูมิปัญญาสมุนไพรโดยผ่านกระบวนการวิจัย ในการพูดคุยแลกเปลี่ยน ระดมสมอง การสำรวจข้อมูล การสัมภาษณ์ ประชุม ค่าย

เรียนรู้ สร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วม ประชาสัมพันธ์ เป็นการสร้างพื้นที่แก่กลุ่มต่างๆ มาร่วมพิจารณาค้นหาสาเหตุปัญหาความเหลื่อมล้ำของระบบความรู้ชุมชน และค้นหาศักยภาพชุมชนที่เกื้อหนุนให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรชนเผ่าปกากะญอ นัยยะอยู่ที่งานวิจัยเป็นบทเรียนให้ กลุ่มต่างๆ ในชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ได้มีกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกันเพื่อสามารถหาทางออกทางเลือกที่หลากหลายในการแก้ไขได้อย่างไร

4) ข้อสรุปจากการพิจารณาทางเลือกวางบนพื้นฐาน 3 ประเด็น 1) รวบรวมชุดความรู้สมุนไพรเพื่อถ่ายทอดการนำไปสมุนไพรขยายความรู้ การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร 2) การใช้ประโยชน์ การสนับสนุนกลุ่มสมุนไพรในชุมชนที่ประกอบด้วยสมาชิกหลากหลาย เด็กและกลุ่มผู้รู้ เพาะปลูกขยายพันธุ์และมีสร้างกตติการร่วมกันในการใช้ประโยชน์และจำหน่ายชาสมุนไพรของกลุ่มและการเพิ่มขีดความสามารถของกลุ่ม 3) สร้างพื้นที่ถ่ายทอดชุดความรู้ของชุมชนตนเอง และสร้างความตระหนักในคุณค่าสมุนไพรและชุมชนบ้านเกิด ทั้งนี้ 3 ประเด็นต้องประสานงานกับโรงเรียน อนามัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง